

Brane Rauter

Gimnazija in srednja šola Rudolfa Maistra Kamnik

ZGODOVINSKI TOK IZDELOVANJA KITAR NA SLOVENSLEM

Izvirni znanstveni članek / Original research paper

Izvleček

Osrednji namen prispevka je predstaviti zgodovinski tok izdelovanja kitar na Slovenskem, hkrati pa opozoriti na medsebojno odvisnost med poučevanjem in izdelovanjem glasbila. Kitara je na Slovenskem zelo razširjena, posebej v zadnjih desetletjih pa se močno dviguje raven igranja, poučevanja ter izdelovanja kitar. Razloge za to najdemo predvsem v dolgoletni tradiciji konstruktivnega sodelovanja med kitarškimi pedagogi in izdelovalci kitar, saj je bil razvoj poučevanja kitare na Slovenskem skozi različna zgodovinska obdobja, kot tudi v sodobnosti, v stalni interakciji z izdelovanjem glasbil.

Ključne besede: kitara, izdelovanje kitar, poučevanje kitare, Antonio de Torres Jurado, slovenski izdelovalci kitar, Tovarna glasbil Melodija Mengeš

Abstract

Historical Course of Guitar Making in the Slovenian Territory

The main aim of the following article is to lay out the history of guitar making in the region of Slovenia as well as to spotlight the interdependence between instrument teaching and making thereof. The guitar is already very commonplace in Slovenia, but is in the recent decades that the quality of playing, teaching and making of the instrument have truly improved. The reasons can be traced in the well-established tradition of constructive cooperation between luthiers and pedagogues, as teaching practices at all times in their course keep a close contact with the making of the instrument. The article describes a historical development that the guitar's predecessors have undergone till present, as well as expounds the first appearances of the guitar in Slovene region, first craftsmen in the area, and also modern time individuals that are most responsible for the instrument's further development.

Keywords: Guitar, Guitar making, Guitar teaching, Antonio de Torres Jurado, Slovenian Guitar Makers, "Melodija Mengeš" Musical Instruments Factory.

Uvod

Kitara je v sodobnosti zelo razširjena in vsestransko glasbilo. Njenemu zvoku lahko prisluhnemo tako v klasični kot tudi v vseh zvrsteh popularne zabavne glasbe, kjer se pojavlja kot spremljevalno ali solistično glasbilo. Razvoj kitare je potekal skozi različna zgodovinska obdobja in se nadaljuje tudi v sodobnosti. Številni izdelovalci na osnovi znanega iščejo nove načine, s katerimi želijo narediti še bolj zvočna in barvito bogata

glasbila. Strunska glasbila so se namreč skozi zgodovino pojavila v najrazličnejših oblikah številnih narodov in njihovih kultur, katerih del je tudi kitara.¹ Dosedanje raziskave so pokazale, da se je zgodovina kitare pričela na Bližnjem vzhodu približno 3000 let pred našim štetjem.² Okrog leta 476 so Rimljani na Iberski polotok na evropska tla prinesli svoj *rimski tambur* s štirimi strunami, iz katerega sta se kasneje razvili *guitarra morisca* in *guitarra latina*, predhodnici današnje kitare.³ Za pomemben mejnik v razvoju je okrog leta 1850 poskrbel Antonio de Torres Jurado, ki je povečal dimenzije dotedanjih kitar, standardiziral dolžino strun ter z značilno pahljačasto ojačitvijo zvočne plošče postavil temelje sodobne kitare.⁴ Pojem kitara kasneje postane skupno ime za štiri različna glasbila oziroma tipe kitar, ki so se razvili konec 19. in v začetku 20. stoletja iz do tedaj edine znane (klasične) kitare. To so sodobna klasična, flamenco, akustična (*steel-string guitar*) in električna kitara. Vse štiri kitare so si sicer po zunanosti podobne, pa vendarle nekoliko različne glede na način izdelave, materiale, iz katerih so grajene, in končno tudi glede na način ter tehniko igranja.⁵

Tradicija izdelovanja kitar in drugih strunskih glasbil na Slovenskem ni tako bogata in široka, kot je to značilno za nekatere številčnejše narode. Kljub temu so bila že od zgodnjega srednjega veka naprej v naših krajih prisotna različna glasbila, tudi strunska. Ko so v 6. stoletju južnoslovanska plemena naselila ozemlje današnje Slovenije in območja Balkana, so s seboj prinesla različna glasbila in v novem okolju svojo glasbo gojila še naprej. Dokazuje, da so stari Slovani poznali strunska glasbila, lahko najdemo tudi v sestavku bizantinskega zgodovinarja Teofilakta Simokata (7. stoletje), v katerem piše o zajetju treh slovanskih vojščakov v bližini bizantinske meje. Ob njihovem zajetju so namesto orožja in ostalih vojaških pripomočkov pri njih našli le kitari podobne instrumente.⁶

Prvi pojavi kitar na Slovenskem od srednjega veka do konca 19. stoletja

Prve pojave glasbenih instrumentov na Slovenskem lahko raziskujemo predvsem s proučevanjem likovnih in pisnih virov, ki so dokaj skromni in jih skorajda ne poznamo. Likovne vire je v svojem delu *Glasbeni instrumenti na srednjeveških freskah na Slovenskem* podrobno obravnaval dr. Primož Kuret. Med srednjeveškimi brenkali sta bili največkrat naslikani harfa in lutnja, kitare pa avtor ne omenja.⁷ Zelo pomembna za raziskavo obstoja kitare na naših tleh je srednjeveška freska z gradu Podsreda. Odkrili so jo ob zadnjih obnovitvenih delih, nahaja pa se na fasadi ob stopnišču notranjega dela vzhodnega trakta gradu. Motiv prikazuje dve krilati figuri, obrnjeni druga proti drugi, od katerih ima ena v rokah glasbilo tipa kitare. O freski sta svoji strokovni mnenji podala že

1 Richard M. French, *History of the Guitar* (New York: Springer Science&Business Media, 2009), 1.

2 Alexander Bellow, *The Illustrated History of the Guitar* (New York: Franco Colombo Publications, 1970), xxiii.

3 Maurice J. Summerfield, *The Classical Guitar-Its Evolution and Its Players Since 1800* (Blaydon on Tyne: Ashley Mark Publishing Company, 2002), 11–12.

4 Frideric V. Grunfeld, *The Art and Times of the Guitar* (New York: The Macmillan Company, 1969), 282.

5 Tom Evans in Mary A. Evans, *Guitars: music, history, construction and players: from the Renaissance to rock* (London: Paddington press, 1978), 13.

6 Uroš Dojčinović, *Magični svet gitare* (Beograd: IO Nota Knjaževac, 1985), 101.

7 Primož Kuret, *Glasbeni instrumenti na srednjeveških freskah na Slovenskem* (Ljubljana: Slovenska matica, 1973), 103–113.

dr. Ivan Stopar in dr. Darja Koter. Prvi je fresko označil kot »*grobno delo iz 16. stoletja, ki prikazuje krilati figuri pri nekem nedoločljivem, nemara kulturnem opravilu*«,⁸ dr. Koterjeva pa meni, da je freska za glasbeno zgodovino zelo pomembna, saj predstavlja najstarejši doslej znani primer upodobitve kitaraskih glasbil na slovenskih tleh.⁹ Upodobljeno glasbilo, kjer sicer ni videti števila strun pa tudi ne zvočnice, bi lahko bilo *guitarra battente*¹⁰ iz 16. stoletja, ki so jo poznali tudi v nekaterih balkanskih deželah, sicer pa je italijanskega izvora. Na vratu glasbila je jasno vidnih 6 prečk, glede na njihovo proporcionalno razporeditev pa naj bi figura s svojo roko zakrivala še dve prečki. Skupno število prečk bi tako lahko bilo 8. Če primerjamo glasbilo iz freske podsreškega gradu z *guitarro battente* 16. stoletja, lahko ugotovimo, da sta si obliki resonančnih trupov obeh glasbil precej podobni. Število prečk italijanske šole graditeljev *guitarre batente* je običajno 10, glede na nekoliko skromnejše likovne sposobnosti in verjetno tudi nepoznavanje glasbila avtorja freske pa lahko morda razliko dveh prečk tudi zanemarimo.

Slika 1: Freska z gradu Podsreda.

Vir: osebni arhiv

Zanimiv podatek o obstoju kitare v zadnji tretjini 15. stoletja pri nas izvemo iz dnevnika tajnika oglejskega patriarha Paola Santonina,¹¹ ki je bil v letih od 1485 do 1487 na

⁸ Ivan Stopar, Grad Podsreda med včeraj, danes, jutri, (ZVNKD Celje, 1999), 43.

⁹ Darja Koter, Glasbilo na srednjeveški freski z gradu Podsreda, iz dokumentacije *Kozjanski park*, pridobljeno po elektronski pošti dne 18. 2. 2014.

¹⁰ *Guitarra battente* je bila v 17. in 18. stoletju pogosto brenkalo v Italiji in različnih balkanskih deželah. Resonančni trup je podoben vihueli, ima pa 5 strun uglasenih v kvartterčnem sistemu. Glej v Józef Powroźniak, »Chitarra battente«, v: *Gitarren-Lexikon*, (Berlin: Neue Musik, 1980), 38.

¹¹ Paolo Santonino je bil rojen okoli leta 1440 in je umrl med letoma 1508 in 1510. Bil je humanist, kancler oglejske kurije v italijanskem Vidmu, popotnik in pisatelj. Na treh vizitacijskih potovanjih v letih od 1485 do 1487 je spremljal generalnega vikarja oglejskega patriarha, ugotavljajoč škodo, ki so jo povzročili turški vpadi na južnem Štajerskem, Kranjskem in Koroškem, blagoslavljal oskrunjene cerkve in podeljeval zakramente. Svoje popotne vtise je opisal v dnevniku, ki je ohranjen in tudi preveden v slovenščino, z naslovom *Popotni dnevniki*. Slovenska biografija, obiskano 14. maj 2016, <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi536821/>.

vizitacijskem potovanju po Koroškem, Kranjskem in južnem Štajerskem. V njem je zapisal, da so v Trzinu po večerji zapeli ob spremljavi »chitare«. ¹² V opombah je izdajatelj tega dnevnika, Giuseppe Vale, zapisal: »*Deve trattarsi proprio dell chitarra e non della cetra.*« ¹³, kar v prevodu pomeni, da gre zares za kitaro in ne harfo. S tem je verjetno želel opozoriti na obstoj kitare, kot zelo redko zastopano glasbilo v tistem času in prostoru.

Najstarejše ohranjeno znano brenkalo na naših tleh je ohranjeno v Pokrajinskem muzeju Ptuj-Ormož. To je lutnja, ki jo je leta 1694 na Dunaju izdelal Andreas Berr. ¹⁴ V istem muzeju je razstavljena tudi kitara neznanega mojstra iz druge polovice 19. ali prve polovice 20. stoletja. Sicer pa je najstarejša znana in ohranjena kitara na Slovenskem izdelek Nicolasa Georga Reisa iz okrog leta 1820, hranijo pa jo v Pokrajinskem muzeju v Celju. ¹⁵

Slika 2: Kitara neznanega mojstra s konca 19. ali začetka 20. stoletja, ki jo hranijo v Pokrajinskem muzeju Ptuj - Ormož.

Vir: osebni arhiv

Slika 3: Kitara Nicolasa Georga Reisa iz približno 1820.

Vir: osebni arhiv

¹² Giuseppe Vale, *Itinerario di Paolo Santonino in Carnita, Stiria e Carniola negli anni 1485-1487*. (Vatikan: Biblioteca apostolica Vaticana, 1943), 187-188.

¹³ Prav tam, 188.

¹⁴ Darja Koter, *Glasbilarstvo na Slovenskem* (Maribor: Založba Obzorja, 2001), 145.

¹⁵ Prav tam, 148.

Prvi goslar, ki je v naših krajih izdeloval brenkala, je v pisnih virih omenjen šele leta 1691, v davčnih knjigah 17. stoletja pa se poleg njega pojavi še obrtnik strunar.¹⁶ Kasneje je bil v Slokarjevem popisu ljubljanskih obrtnikov med letoma 1732 in 1801 kot edini goslar na Slovenskem omenjen Janez Melling. Zanesljivo je ustvarjal leta 1762, medtem ko njegovega imena v popisu iz leta 1786 ne najdemo več.¹⁷ V davčnih knjigah iz let 1762, 1776 in 1786 je omenjen strunar Matevž Kralj (Matthäus Krail), ki je vpisan v *Imenik mestjanov*, obrtne pravice pa je pridobil 23. marca 1786.¹⁸ Okrog leta 1820 je imel v Ljubljani svojo delavnico tudi Janez Echter, v njej pa je izdeloval kitare, citre, dude in igrajoče ure.¹⁹

Izdelovanje kitar na Slovenskem v prvih desetletjih 20. stoletja do leta 1945

Konec 19. in na začetku 20. stoletja je bilo na Slovenskem nekaj podjetij in posameznikov, ki so se ukvarjali s proizvodnjo, prodajo in popravili glasbil. Med njimi lahko izpostavimo podjetje Minke Modic, Glasbila Jakob Dorjath ter Banovinsko šolo za glasbila v Ljubljani, kjer so izdelovali, dobavljali ter tudi popravljali kitare za potrebe slovenskega okolja v prvih desetletjih 20. stoletja.

Minka Modic²⁰ (1886–1965) je leta 1926 na Kopitarjevi ulici 4 v Ljubljani ustanovila podjetje za prodajo glasbenih pripomočkov, ki so jih večinoma uvažali iz Češke in Nemčije.²¹ Kmalu je začela poslovno sodelovati s hrvaškim podjetjem Pavao & company, v katerem so izdelovali kvalitetne in bogato okrašene tamburice ter druga brenkala, tudi kitare. Leta 1931 je z veliko pomočjo svojega sina Ivana Modica (1912–1991)²² omenjeno

16 Darja Koter, *Glasbilarstvo na Slovenskem*, 140.

17 Prav tam, 142. Povzeto po Zgodovinski arhiv Ljubljana, Reg.I fasc. 19 fol. 512 sl.

18 Prav tam. Povzeto po Zgodovinski arhiv Ljubljana, *Imenik... 1786-1899*, zap. št. 352.

19 Prav tam.

20 Marija (Minka) Modic, dekleško Čepin, je bila rojena 10. avgusta leta 1886 na Dunaju, kjer je preživljala večji del svojega otroštva. Ob upokojitvi staršev se je z družino preselila v Ljubljano. Tam so odprli delavnico za izdelovanje in popravilo klavirjev, ki so jo kasneje njeni starši prodali dunajskemu podjetju *Stingl*. Nekaj časa je poučevala v *Dekliški meščanski šoli* v Ljubljani. Ko je decembra leta 1915 njen mož Izidor Modic padel na laškem bojišču, je ostala sama brez službe z njenimi štirimi otroki. Leta 1926 se je ponovno poročila, tokrat z glasbenim pedagogom, zborovodjo in skladateljem Adolfom Gröbmingom. Od leta 1923 se je v Ljubljani ukvarjala s prodajo strun, kasneje pa je svojo dejavnost razširila na proizvodnjo in prodajo brenkal in drugih glasbenih pripomočkov, ukvarjala pa se je tudi z založništvom. Svoje podjetje je predala sinu Ivanu Modicu, ki je vse do konca druge svetovne vojne, ko je bilo nacionalizirano, uspešno izdelovalo in prodajalo različne vrste brenkal. Minka Modic je umrla leta 1965 v Ljubljani. Uroš Dojčinović, *Gitara na Balkanu* (Beograd: Prosveta, 2012), 378.

21 Uroš Dojčinović, *Gitara na Balkanu*, 378.

22 Ivan Modic je bil rojen 18. junija leta 1912 v Ljubljani. Tam je zaključil tudi nižjo realko, nato pa še Pomorsko akademijo v Bakru. Svojo goslarsko pot je začel v Sisku na Hrvaškem kot vajenec v podjetju *Bogdanov & co.*, ki se je ukvarjalo s proizvodnjo strunskih glasbil. Z zavzetim delom si je omogočil napredovanje in kmalu postal pomočnik glavnega obrtnika, kasneje pa je celo vodil eno od podružnic podjetja. Z aktivnim sodelovanjem pri organizaciji in proizvodnji glasbenih instrumentov si je pridobil mnogo izkušenj, pomembnih za vodenje podjetja te branže. Leta 1930 je opravil mojstrski izpit, kmalu zatem pa prevzel posle maminega podjetja v Ljubljani. Krajše časovno obdobje, v poznih tridesetih letih 20. stoletja, je sodeloval z glasbenim odsekom *Srednje tehnične šole v Ljubljani*, natančneje z oddelkom *Banovinske šole za glasbila*. Sodelovanje je temeljilo predvsem na zaposlovanju absolventov. Kmalu po koncu 2. svetovne vojne, ko je bilo podjetje Modic nacionalizirano, se je zaposlil na *Ekonomski srednji šoli v Ljubljani*. Vzponedno s službo se je nekaj časa ukvarjal še s proizvodnjo strun. V kolikor je hotel službo na *Srednji ekonomski šoli* obdržati, je moral proizvodnjo strun opustiti, kar je približno deset let po končani drugi svetovni vojni tudi storil. Umrl je v Ljubljani leta 1991 in je pokopan v istem grobu kot drugi mož njegove matere Adolf Gröbming, avtor prvega slovenskega kitarskega učbenika.

podjetje odkupila ter preselila proizvodnjo iz Siska v Ljubljano.²³ Iste leta je podjetje prevzel Ivan Modic, v njem pa so najprej izdelovali tamburice in kitare, kasneje še mandoline, mandole, lutnje in ukulele. Za svoje izdelke so javorov les sprva dobavljali iz Siska, nato iz Sodražice pri Ribnici. Les so rezali v Domžalah, kjer so takrat edini v regiji imeli v lasti žago za razrez plošč na 4 milimetre, kovinske dele za instrumente z mehaniko pa so naročali v Nemčiji.²⁴ Prvi delavci v proizvodnji so prišli iz Siska, nato so zaposlili še nekaj mizarjev iz Ljubljane. Na povabilo Adolfa Gröbminga (1891–1969), s katerim se je Minka poročila leta 1926, sta se podjetju pridružila zakonca Brandener iz Nemčije. Brandener je bil velik strokovnjak za izdelovanje kitar, njegova žena pa je v Modičevem podjetju pričela s proizvodnjo strun, za kar je imela bogate izkušnje že iz svoje domovine.²⁵ V času največje proizvodnje, v letih od 1934 do 1939, ko so izdelali tudi do 500 kitar letno, je podjetje zaposlovalo od 9 do 16 delavcev. Med letoma 1931 in 1933 so izdelali nekaj več kot 200 kitar, v letih od 1940 do 1945 pa skupaj le približno 300 strunskih instrumentov.²⁶ S svojimi glasbili, pa tudi s strunami, za katere je takrat vladalo veliko zanimanje, so zalagali več glasbenih trgovskih družb z ozemlja nekdanje Jugoslavije, pa tudi domače poklicne glasbenike in ljubitelje. V pogovoru s kitaristom in profesorjem Tomažem Šegulo tako izvemo, da je njegova prva kitara nastala v delavnici mojstra Ivana Modica.²⁷ Kmalu po koncu druge svetovne vojne so takratne oblasti nacionalizirale vse prostore podjetja Modic, delavce pa so zaposlili v takrat na novo nastalem podjetju za proizvodnjo glasbil *Melodija Mengeš*.²⁸

V Ljubljani je od leta 1932 dalje, v precej manjšem obsegu kot v podjetju Modičevih, popravjal in izdeloval strunska glasbila tudi Jakob Dorjath. Prvo delavnico je imel v Rožni ulici 19,²⁹ nato na Starem trgu 15,³⁰ kasneje pa je bilo na naslovu Frančiškanska ulica 3, danes Nazorjeva ulica,³¹ tudi uradno ustanovljeno podjetje *Glasbila Jakob Dorjath*. Njena ustanoviteljica sta bila zakonca Dorjath, ki sta imela bogate izkušnje z izdelovanjem in s prodajo ter popravili glasbil. Amalija, rojena 12. aprila leta 1908 v Kostanjevici, z dekliškim priimkom Okretič,³² je bila od leta 1926 ena prvih uslužbenk Minke Modic. Kasneje se je poročila z izučenim popravljavcem strunskih glasbil Jakobom Dorjathom, ki se je leta 1932 v Ljubljano preselil iz Novega Sada. Leta 1934 sta se poslovno osamosvojila in pričela najprej s popravili, nato pa še z izdelovanjem kitar, tamburic, citer in drugih strunskih glasbil. Dorjath je leta 1937 po naročilu violinista in profesorja ljubljanskega konservatorija Leona Pfeiferja za svojega najmlajšega, komaj pet let starega učenca, izdelal violino, ki je v strokovnih krogih zbudila splošno pozornost. Violine takšne kakovosti in velikosti (osminke) namreč ni bilo moč dobiti v Ljubljani in

23 Uroš Dojčinović, *Tragovima Jugoslovenske gitare*, 98.

24 Uroš Dojčinović, *Tragovima Jugoslovenske gitare*, 98.

25 Prav tam, 99.

26 Prav tam.

27 Osebni pogovor s Tomažem Šegulo, 17. oktober 2013.

28 Uroš Dojčinović, *Tragovima Jugoslovenske gitare*, 98.

29 Adresar mesta Ljubljane in okolice 1933, (Ljubljana: Tiskarna grafika D. Z. O. Z., 1933).

30 Koncertni list Akademskega pevskega zbora v Ljubljani, Ljubljana, 1. 3. 1937. Obiskano 21. marec 2014, <http://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-VWQH765W/34109ed3-4b1e-4452-bd43-6c011d97962e/PDF>.

31 Frančiškanska ulica se je leta 1952 preimenovala v Nazorjevo ulico.

32 SI ZAL LJU 500, Mesto Ljubljana, domovinski oddelek, M. F.-514 Dorjath, Jakob 1844.

širši okolici, zato si je pridobila sloves najmanjše koncertne violine.³³ Konec leta 1941 sta zakonca Dorjath podjetje preselila v Maribor, leta 1945 pa v Avstrijo. Amalija se je kasneje vrnila v Slovenijo in leta 1953 na Wolfovi ulici v Ljubljani odprla prodajalno z glasbili. Leto kasneje je njeno trgovino prevzela znana tovarna glasbenih instrumentov *Melodija Mengeš*,³⁴ Amalija pa je v njej vse do svoje upokojitve opravljala delovno mesto poslovodje.³⁵

Banovinska šola za glasbila v Ljubljani je bila prva šola v slovenskem prostoru, kjer so sistematično izobraževali kader, ki je bil po končanem šolanju usposobljen za izdelavo kvalitetnih glasbil. Šola je začela s svojim delovanjem 1. februarja leta 1932, ko so na Državni tehniški srednji šoli ustanovili poseben oddelek za glasbila.³⁶ Ideja o ustanovitvi šole je zrasla na pobudo Mihaela Mušiča (1870–1948)³⁷, v stari Jugoslaviji znanega dvornega kraljevega goslarja, ki je v tridesetih letih prejšnjega stoletja v Gosposki ulici v Ljubljani izdeloval mojstrske gosli, citre, kitare, lesena godala in druge glasbene instrumente.³⁸ Časovno lahko opredelimo delovanje *Banovinske šole za glasbila v Ljubljani* na obdobje enajstih let, ko je šola verjetno zaradi težkih vojnih razmer svoje poslanstvo zaključila leta 1943, uradno pa so jo ukinili šele leta 1946 z odlokom Ministrstva za industrijo in rudarstvo Republike Slovenije.³⁹ Poleg izobraževanja in izdelovanja so se v Banovinski šoli lahko pohvalili tudi z uspešno prodajo svojih izdelkov. Časopis *Jutro* je 19. marca leta 1937 objavil članek, v katerem piše, da so v Banovinski šoli za glasbila v petih letih delovanja izdelali 50 kvalitetnih violin, 200 kitar in 30 citer, v času objave članka pa so imeli na prodaj le še 12 violin in 12 kitar.⁴⁰ O tem, kdo so bili kupci v Banovinski šoli narejenih glasbil, ni podatkov. Lahko le sklepamo, da so bili med kupci kitar morda tudi učenci, oziroma njihovi starši, kitarista in profesorja Stanka Preka, ki je v tridesetih letih 20. stoletja poučeval kitaro na Glasbeni šoli Narodno-železničarskega društva Sloga v Ljubljani, kasneje pa na Glasbeni matici.⁴¹

Proizvodnja kitar na Slovenskem po letu 1945

Po koncu druge svetovne vojne je bilo mnogo privatne lastnine nacionalizirane. Posledično so svoja vrata delavnic in prodajaln zaprla tudi podjetja, ki so se ukvarjala z izdelovanjem in prodajo glasbil. Vojan Tihomir Arhar (1922–2007)⁴² v svojem delu *Zgodovina kitare na Slovenskem* navaja, da je bil Jože Turšič (1912–2002) edini, ki je v Sloveniji desetletja izdeloval ter tudi strokovno popravljal kitare za mlade slovenske

33 B.a. "O izdelovanju violin," v: *Jutro*, 14. 3. 1937, št. 62, 5.

34 Uroš Dojčinovič, *Gitara na Balkanu*, 380.

35 Osebni pogovor z Vilimom Demšarjem, 19. oktober 2013.

36 David Rop, *Banovinska šola za glasbila v Ljubljani* (Diplomsko delo, Akademija za glasbo, Ljubljana 2010), 15.

37 Rok Klopčič, *Violina* (Ljubljana: Založba Mihelač, 1996), 80.

38 Ivan Trelec, *Podrobni seznam industrije, trgovine in obrti v Dravski banovini kraljevine Jugoslavije* (Domžale-Ljubljana: Uredništvo Adresarja in drugih strokovnih knjig za Dravsko banovino, 1933), 544.

39 SI ZAL, *Tehniška srednja šola v Ljubljani*, Tehnična enota 129, Organizacija zavoda.

40 B.a. "O izdelovanju violin," v: *Jutro*, 19. 3. 1937, št. 66, 5.

41 Cvetko Budkovič, *Razvoj glasbenega šolstva na Slovenskem II* (Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1995), 101.

42 Slovenska biografija, obiskano 14. april 2014, <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi1000770/>.

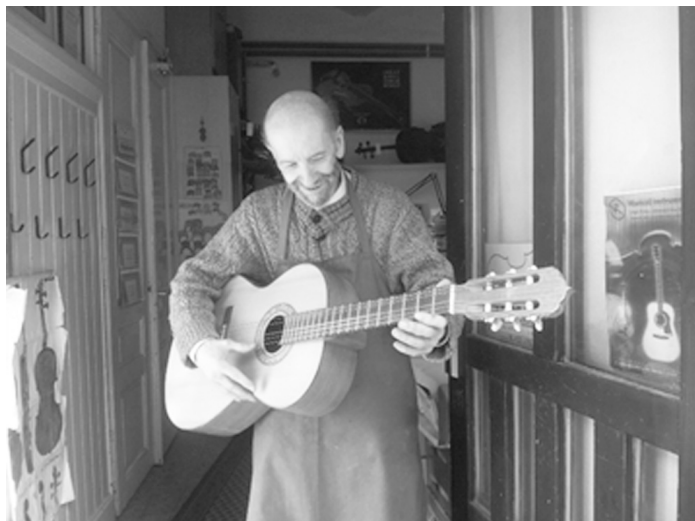
kitariste.⁴³ Ob predpostavki, da so v Mengšu od leta 1947 masovno izdelovali kitare, pred tem pa se je s to dejavnostjo v Ljubljani ukvarjalo tudi podjetje Modic in Jakob Dorjath, lahko to trditev zanikamo. Zagotovo je bil Jože Turšič dolga leta eden redkih strokovnjakov in edini goslar z opravljenim mojstrskim izpitom, ki je v drugi polovici dvajsetega stoletja večji del svojega življenja posvetil izdelavi in popravilu kitar ter se je poleg tovarne glasbil v Mengšu edini v slovenskem prostoru poklicno ukvarjal s to dejavnostjo. Poleg že vseh omenjenih sta kitaro izdelala tudi goslarska mojstra Blaž (1903–1981) in Vilim Demšar (1937). Prvi je kitaro izdelal leta 1943 kot darilo svoji ženi, Blažev sin Vilim pa je precej kasneje izdelal večjo basovsko kitaro brez reber in s posebnim nastavljivim vratom.⁴⁴

Slika 4: Kitara Blaža Demšarja.

Vir: osebni arhiv

Slika 5: Vilim Demšar s svojo basovsko kitaro.

Vir: osebni arhiv

43 Vojan T. Arhar, »Zgodovina kitare na Slovenskem«, v: *Mohorjev koledar* (Celje: Mohorjeva družba, 1994), 169.

44 Osebni pogovor z Vilimom Demšarjem, 19. oktober 2013.

Jože Turšič⁴⁵ (1912–2002) je bil zadnji šolan slovenski izdelovalec glasbil z opravljenim mojstrskim izpitom.⁴⁶ Že v najstniških letih je kot samouk igral in takrat tudi izdelal svojo prvo kitaro. V času šolanja v *Banovinski šoli za glasbila* v Ljubljani je pokazal svoj velik talent za izdelovanje glasbil in po opravljenem mojstrskem izpitu na šoli postal celo asistent strokovnega vodje.⁴⁷ Ves čas se je tudi izpopolnjeval v igranju kitare. Leta 1941 sta skupaj s Stanetom Kranjcem (1910–1968), ki je bil sicer po poklicu uradnik, izdala *6 slovenskih narodnih pesmi za kitaro*, leto kasneje pa *Kitarsko šolo - osnovne vaje in Etude za kitaro 1*.⁴⁸ V mengeški tovarni glasbil je bil kmalu po začetku njenega obratovanja postavljen na delovno mesto tehničnega vodje. Za vsa glasbila, ki so jih takrat izdelovali, je narisal detajlne risbe v naravni velikosti, po njih pa so nato izdelovali šablone in kasneje instrumente. Po šestih letih službovanja v Melodiji se je vrnil v Ljubljano, kjer je izdeloval in popravljajl glasbila v lastni režiji, delavnico pa večkrat selil na različne lokacije.⁴⁹ Največ instrumentov je naredil v času, ko je poslovno sodeloval z Glasbeno šolo Center v Vegovi ulici in imel delavnico na podstrešju glasbene šole.⁵⁰ Tja ga je povabil takratni ravnatelj in profesor violine Fran Stanič, z namenom da bi popravljajl glasbila glasbene šole. Kasneje je imel delavnico v Knafljevem prehodu, med Wolfovo in Titovo ulico. Tam je leta 1958 pri njem opravil pomočniški izpit tudi goslar Vilim Demšar. Nazadnje je popravljajl in izdeloval glasbila v skromnih prostorih na Gallusovem nabrežju 13, kjer je tudi stanoval.⁵¹ Pri njem so kitaro naročili nekateri ugledni slovenski kitaristi tedanjega časa, kot so Stane Kranjc, Ljudmil Rus (1933), Tomaž Šegula (1941), Vlado Arhar (1933), za potrebe kitarskega ansambla Glasbene šole Franca Šturma pa je izdelal prvo sodobno šeststrunsko bas kitaro, ki je po obliki nekoliko podobna liri in ima kovinsko nogo, podobno kot violončelo.⁵² Poleg kitar je Turšič izdeloval tudi godala in lutnje, lotil pa se je celo lokov. Zaradi kvalitetnih storitev je postal konec petdesetih let glavni popravljajvec harf za vso Jugoslavijo.⁵³

O kakovosti Turšičevih kitar nimamo veliko podatkov. Profesor Ljudmil Rus poseduje eno izmed njih, mojster pa naj bi jo zanj izdelal v šestdesetih letih prejšnjega stoletja. Kitara v svoji notranjosti žal nima posebne etikete, s katere bi lahko razbrali podatke o mojstru in datum izdelave. Njeno poreklo je tako izkazano le s Turšičevim podpisom na hrbtni strani trupa. Kitara je sicer nekoliko manjša od sodobne in je izdelana po modelu Torresovih kitar iz druge polovice 19. stoletja. Zanj sta značilna izredna tonska

45 Jože Turšič je bil rojen 4. aprila leta 1912 v Borovnici. Leta 1934 se je vpisal v *Banovinsko šolo za glasbila* in šolanje, zaradi služenja vojaškega roka, še v istem šolskem letu prekinil. Dve leti kasneje se je ponovno vpisal v prvi letnik in leta 1939 šolanje tudi z odliko zaključil. Avgusta leta 1946 se je zaposlil v Tovarni glasbil Melodija Mengeš, kasneje pa se je vrnil v Ljubljano in tam samostojno izdeloval in popravljajl glasbila. Umril je v Ljubljani 21. oktobra leta 2002. ZAL, Tehniška srednja šola v Ljubljani, Tehnična enota 154, Personalne mepe S-T in Tehnična enota 156. Ljudmil Rus, *Njeno veličanstvo kitara in njeni podaniki*, (Ljubljana: Forma7, 2009), 312. Osebni pogovor s Tomažem Šegulo, 10. oktober 2013. Osebni pogovor z Vilimom Demšarjem, 19. oktober 2013.

46 Vojan T. Arhar, »Zgodovina kitare na Slovenskem«, 165–169.

47 David Rop, *Banovinska šola za glasbila v Ljubljani*, 70.

48 Tomaž Šegula, *Kitara v Sloveniji 1925-1968*. Zapiski Tomaža Šegule.

49 David Rop, *Banovinska šola za glasbila v Ljubljani*, 70. Videno tudi v: ZAL, Tehniška srednja šola v Ljubljani, Tehnična enota 154, Personalne mepe S-T in Tehnična enota 156.

50 David Rop, *Banovinska šola za glasbila v Ljubljani*, 70.

51 Osebni pogovor z Vilimom Demšarjem, 19. oktober 2013.

52 Ljudmil Rus, *Njeno veličanstvo kitara in njeni podaniki*, 312.

53 Osebni pogovor s Tomažem Šegulo, 17. oktober 2013.

izenačenost in prodoren ton, po besedah profesorja Rusa pa naj bi mojster samo za izdelavo rozete porabil približno 100 ur dela. Podobno zvočne naj bi bile tudi ostale Turšičeve kitare, mojster pa je zanje večkrat dejal, da »*pojejo kot stradivarke*«. ⁵⁴

Sliki 6 in 7: Kitara, ki jo je izdelal Jože Turšič v šestdesetih letih 20. st., last Ljudmila Rusa.

Vir: osebni arhiv

Ministrstvo za industrijo in rudarstvo Ljudske Republike Slovenije je približno leto dni po koncu druge svetovne vojne ustanovilo *Državno tovarno glasbil* s sedežem v Mengšu, na naslovu Mengeš 11. ⁵⁵ Mengeško podjetje je bilo eno prvih z ozemlja nekdanje Jugoslavije in predstavlja po *Banovinski šoli za glasbila v Ljubljani* nadaljevanje razvoja proizvodnje glasbil pri nas. Pred tem so v regiji delovali le nekateri že omenjeni in tudi drugi obrtniki, ki so se bolj ali manj specializirano ukvarjali s popravili in z izdelovanjem le določenih instrumentov, v novonastalem podjetju pa so v večjem obsegu proizvajali različne glasbene instrumente. Podatki o proizvodnji in celotnem dohodku za leta 1946, 1947 in 1948 so žal izgubljeni, iz poročila za leto 1949 pa lahko povzamemo, da so v Melodiji v začetnem obdobju proizvajali le strunske instrumente, bobne in notna stojala, leta 1951 pa se je začela proizvodnja harmonik. ⁵⁶ Kasneje so poleg različnih tipov kitar in harmonik v mengeški tovarni izdelovali še tamburice, mandoline, violine, violončela in činele, imeli pa so tudi svoje prodajalne glasbil v Ljubljani, Sarajevu, na Reki in v Zagrebu ter predstavništvo v Beogradu. ⁵⁷ Število delavcev v podjetju se je prilagajalo potrebam, ki jih je narekoval trg. V šestdesetih letih prejšnjega stoletja, ko so v slovenskih javnih glasbenih šolah ponovno uvedli pouk kitare, ⁵⁸ so se potrebe po tem glasbilu močno povečale. Tako so leta 1964 v mengeškem podjetju zaposlovali rekordno število delavcev. Skupaj s prodajalci v trgovinah je bilo v Melodiji takrat zaposlenih kar 415 delavcev. ⁵⁹ Skladno z letnim načrtom naj bi v letu 1964 izdelali 18.527 kitar, po številu pa naj bi izstopala kitara *Planinka* s 4.930 kosi. Sicer pa so v tem obdobju izdelovali 13 različnih

⁵⁴ Osebni pogovor z Ljudmilom Rusom, 22. april 2014.

⁵⁵ SI ZAL DOM 27/1, ObLO Mengeš, t.e. 3, a.e. 110, Zapisnik komisije za pregled zaključnega računa za leto 1957 gosp. org. »Melodija«, Tovarna glasbenih instrumentov Mengeš, Mengeš, 14. maj 1958.

⁵⁶ SI ZAL DOM 27/1, ObLO Mengeš, t.e. 3, a.e. 110, Razvoj podjetja v obdobju 1945–1955.

⁵⁷ SI ZAL DOM 27/1, ObLO Mengeš, t.e. 3, a.e. 110, Zapisnik 2. izredne seje centralnega DS tovarne glasbil in učil »Melodija» Mengeš z dne 1. marca 1965.

⁵⁸ Tomaž Šegula, *Kitara v Sloveniji 1925-1968*. Zapiski Tomaža Šegule.

⁵⁹ SI ZAL DOM 24/2, ObLO Mengeš, t.e. 28, a.e. 261, Zapisnik št. 1, 1. redne seje centralnega delavskega sveta Tovarne glasbil in učil »Melodija» Mengeš z dne 25. 6. 1964.

modelov kitar, tako za domači kot tudi tuji trg.⁶⁰ V mengeški tovarni glasbil so beležili številne vzpone in padce. Najbolj jih je v zgodnjih 90. letih prejšnjega stoletja prizadela liberalizacija slovenskega trga, s katero so se v naših trgovinah pojavila glasbila različnih svetovnih proizvajalcev, tako nizkih kot tudi visokih cenovnih vrednosti. Takšni konkurenci so se v mengeški tovarni s težavo zoperstavili, zato je podjetje leta 1995 po skoraj petih desetletjih prenehalo obratovati. S tem se je zaključila industrijska proizvodnja glasbenih instrumentov pri nas. Kljub temu pa izdelovanje glasbil, tudi kitar, na Slovenskem ni zamrlo. V kitarskem poslu sta po zaprtju mengeške tovarne glasbil ostala Ignacij Zaletelj (1955) in Tomaž Šinko (1971), ki sta prva znanja o izdelavi in servisiranju kitar pridobila prav v Melodiji, poleg njiju pa so se kasneje pojavila še nekatera druga imena uspešnih slovenskih izdelovalcev kitar.

Ignac Zaletelj (1955) je slovenski izdelovalec unikatnih brenkal, čigar kitare, mandoline, lutnje in tamburice igrajo številni domači in tuji poklicni, pa tudi amaterski glasbeniki. Po družinski tradiciji se je izučil za zidarja. Že v rani mladosti je igral kitaro, pri sedemnajstih letih pa se je zaposlil kot delavec v Tovarni glasbil Melodija Mengeš.⁶¹ Zaradi velikega talenta in želje po znanju je hitro napredoval in bil kasneje v tovarni razporejen na delovno mesto vodje razvojnega oddelka. V mengeški tovarni je bil zaposlen vse do leta 1990, ko je na Murnovi 24 v Mengšu odprl svojo delavnico, leto kasneje pa mu je bil s strani Ministrstva za kulturo Republike Slovenije podeljen status unikatnega oblikovalca glasbil.⁶² Med njegovimi izdelki izstopajo akustične kitare, ki so narejene iz naravno sušenega lesa, slovenskega ali pa tujega porekla. Kitare, po katerih je znan v domovini pa tudi v Avstriji, Švici, Nemčiji, Rusiji, v Združenih državah Amerike in celo na Japonskem, igrajo številni slovenski kitaristi, kot so Primož Grašič, Saša Olenjuk, Grega Avsenik, Marko Zaletelj, pa tudi nekateri znani slovenski kantavtorji kot so Vlado Kreslin, Tomaž Domicelj, Adi Smolar, Dušan Uršič, Andrej Šifer in drugi.⁶³ Ignac Zaletelj se je leta 2013 upokojil. Svoje bogate izkušnje in znanja je posredoval sinu Luki Zaletelju (1987), ki v isti delavnici v Mengšu nadaljuje bogato tradicijo izdelovanja in restavriranja strunskih glasbil. Luka je 2014 pridobil status samostojnega oblikovalca glasbil, istega leta pa s strani Obrtno-podjetniške zbornice Slovenije še ustrezní certifikat, s katerim so njegovi izdelki razvrščeni med izdelke umetnostne obrti.⁶⁴

Tomaž Šinko (1971) je v slovenskem prostoru najbolj uveljavljen in priznan serviser vseh vrst kitar. Leta 1988 je končal srednjo strojno šolo in začel opravljati pripravništvo v Tovarni glasbil Melodija Mengeš. Po uspešno sklenjenem pripravništvu se je tam tudi zaposlil in v tovarni najprej delal kot konstruktor orodij in naprav, nato pa, vse do propada tovarne leta 1995, v oddelku za proizvodnjo kot vodja proizvodnje linije kitar. Poleg servisa je Šinko že konec osemdesetih let prejšnjega stoletja izdelal svoje prve unikatne električne in akustične kitare ter z manjšo proizvodnjo kitar nadaljuje tudi v sedanjem času. Od leta 2004 se je specializiral v izdelavi elektrificiranih akustičnih *arch-top* kitar,

60 SI ZAL DOM 24/2, ObLO Mengeš, t.e. 28, a.e. 261, Zapisnik št. 12, 11. redne seje upravnega odbora Tovarne glasbil in učil »Melodija« Mengeš z dne 15. 1. 1964.

61 Ignac Zaletelj, obiskan 14. maja 2016, <http://www.si21.com/?action=news&nid=17980>.

62 Pogovor z Lukom Zaleteljem - korespondenco v elektronski obliki z dne 25. maja 2016 hrani avtor.

63 Ignac Zaletelj, obiskan 14. maja 2016, <http://www.si21.com/?action=news&nid=17980>.

64 Pogovor z Lukom Zaleteljem - korespondenco v elektronski obliki z dne 25. maja 2016 hrani avtor.

model Castello, ki jih pod svojo blagovno znamko trži italijansko podjetje *Lanzinger* in spadajo v višji cenovni razred. Izdelane so iz visokokakovostnih materialov, presežek k tem kitaram pa doprinese vrhunski brezšumni magnet z dvojnimi predojačevalcem, ki ga je Šinko razvil sam in ga masovno izdeluje nemško podjetje Schaller. Od leta 2013 skuša na tuja tržišča prodreti s kakovostnimi elektroakustičnimi *arch-top* jazz kitarami, v katerih je združil svoje znanje in dolgoletne izkušnje ter jih trži preko svoje blagovne znamke *Ton*. Za svoje kitare je skonstruiral tudi ultra lahek kovček, ki tehta le 1,8 kg. Vzporedno s tem je Šinko razvil tudi kitarske strune za narodno-zabavno glasbo in strune za kontrabas, ki jih masovno izdeluje znano podjetje *La Bella* iz Združenih držav Amerike.

Slika 8: Tomaž Šinko v svoji delavnici z arch-top kitaro model Castello

Vir: <http://www.ton.si/images/15.jpg> (21.04.2014)

Z dolgoletnim delom na tem področju ter s kvalitetnim in hitrim servisom si je pridobil zaupanje proizvajalcev najbolj uveljavljenih svetovnih znamk kitar, kot so Yamaha, Gibson, Fender, Ovation, Ibanez, Musicman, Castello, Taylor, Cort, Alhambra, Camps, Cuenca, Paco Castillo in drugih, ki so mu izdali tudi ustrezne certifikate za servisiranje njihovih proizvodov.⁶⁵

Samo Šali (1965)⁶⁶ je v sodobnosti najbolj poznan in uveljavljen izdelovalec klasičnih kitar v Sloveniji, s svojimi vrhunskimi kitarami pa je prodril tudi na tuja tržišča. Z

⁶⁵ Pogovor s *Tomažem Šinkom* z dne 16. maj 2016.

⁶⁶ Samo Šali je bil rojen leta 1965 v Kranju. Po končani gimnaziji se je vpisal na Fakulteto za strojništvo v Ljubljani. V času študija se je z navdušenjem pričel učiti igranja kitare in zaključil devet razredov. Podiplomski študij je nadaljeval na isti fakulteti kot raziskovalec na katedri za obdelovalno tehnologijo. Leta 1997 je uspešno zagovarjal magistrsko nalogo z naslovom *Vpliv odrezovanja na zvočne lastnosti lesa*, v kateri je definiral merila za določanje kakovosti kitarskega tona. Dve leti kasneje je prav tako na Fakulteti za strojništvo v Ljubljani uspešno zagovoril doktorsko disertacijo z naslovom *Algoritem optimizacije akustičnega odziva lesa*, v kateri je predstavil meritve in optimizacijo zvočnega odziva kitare kot celote in njenih sestavnih delov, predvsem resonančnih plošč. Od leta 2001 se poklicno ukvarja z izdelovanjem kitar. Leta 2005 mu je Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije podelilo naziv samostojnega izdelovalca glasbil.

inovativnimi metodami, kjer pri razvoju ves čas sodeluje s priznanimi slovenskimi kitaristi, kot so Tomaž Rajterič (1967), Žarko Ignjatović (1961), Jerko Novak (1957) in Mladen Bucić (1976), Samo Šali izdeluje kitare, ki so edinstvena, unikatna in visoko kvalitetna glasbila. Leta 2001 je pričel sodelovati s priznanim hrvaškim izdelovalcem kitar Mirkom Hotkom (1949). Z njim je sodeloval vse do leta 2004, v tem času pa sta skupaj naredila 6 kitar. Od leta 2005 samostojno raziskuje in izdeluje kitare v svoji delavnici v Ljubljani. Poleg sodobnih klasičnih kitar je Šali leta 2005 izdelal klasično šeststrunsko bas kitaro, leta 2009 je izumil mini kobilico, s katero je zmanjšal maso na zgornji plošči kitare, leta 2010 je izdelal koncertno kitaro z menzuro 590 mm od sedla do kobilice. Kitare s tako imenovano dvojno zgornjo ploščo »Double-top« je pričel izdelovati leta 2013, od leta 2014 pa izdeluje tudi flamenko in akustične kitare. Model z dvojno ploščo sicer ni Šalijev izum, je pa njegov model kitare *double-top* edini model na svetu, kjer je zaradi mini kobilice celotna površina lahko narejena iz treh slojev (dva zunanja sloja lesa, med njima pa satje iz nomex-a). Zgornja plošča je na ta način trdnjša in lažja v primerjavi z običajnim. Šalijevo kitaro igrajo priznani slovenski kitaristi, kot so Mak Grgić, Jerko Novak, Timi Krajnc in še številni drugi kitarski virtuoz doma in v tujini.⁶⁷

Slika 9: Kitara Šali Double-top smreka

Vir: <http://saliguitars.com/spruce5.jpg> (10.4.2014)

Robert Vrtačič (1965)⁶⁸ se je že v otroških letih ljubiteljsko ukvarjal z modelarstvom in obdelovanjem lesa. Leta 1988 se je v ateljeju znanega goslarja Vilima Demšarja začel učiti izdelovanja glasbil, predvsem godal. Pri delu in učenju je kazal velik talent in inovativnost ter leto kasneje s pomočjo mojstra Demšarja že izdelal prvo kitaro.⁶⁹ Po nekaj letih učenja je pričel samostojno izdelovati unikatna glasbila za poklicne glasbenike in ljubitelje. Poleg godal izdeluje različna visoko kakovostna brenkala, ki jih tudi popravlja, servisira

⁶⁷ Osebni pogovor s Samom Šalijem z dne 27. maj 2016.

⁶⁸ Robert Vrtačič je bil rojen 5. septembra leta 1965 v Metzingu v Nemčiji. Leta 1974 se je z družino preselil v Ljubljano, kjer je zaključil šolanje na srednji strojni šoli. Že v rani mladosti se je ukvarjal z modelarstvom ter spoznaval lepote lesa in umetnost njegove obdelave. Ljubiteljsko obdelovanje lesa iz otroštva je kasneje postalo njegov poklic, ki ga Robert opravlja z velikim veseljem v svojem ateljeju v Leskovcu pri Krškem. Osebni pogovor z Robertom Vrtačičem z dne 22. maj 2016.

⁶⁹ Osebni pogovor z Robertom Vrtačičem z dne 22. maj 2016.

in restavrira, za kar si je leta 2000 pridobil status umetnika - unikatnega izdelovalca glasbil.⁷⁰ V devetdesetih letih prejšnjega stoletja je Vrtačiču pri izdelavi in promociji kitar pomagal priznani slovenski kitarist in pedagog Tomaž Rajterič (1967), ki je takrat v Slovenski filharmoniji in Narodnem muzeju v Ljubljani ter na Gradu Otočec koncertiral z njegovimi kitarami.⁷¹ Vrtačič v sodobnosti izdeluje godala in brenkala iz kakovostnega, najmanj pet let naravno sušenega lesa, domačega in tujega izvora. Med kitarami so v ospredju predvsem akustične kitare, saj pravi, da je pri obliki izdelave bolj svoboden in se na ta način lažje umetniško izraža. Poleg klasičnih in akustičnih je izdelal tudi nekaj flamenco kitar. Pri razvoju tega tipa kitare je sodeloval z znanim slovenskim kitaristom Anžetom Palko (1980). Precej glasbil je restavriral, med njimi tudi lutnjo, ki je razstavljena v Pokrajinskem muzeju Ptuj-Ormož.⁷² Vrtačičeve izdelke je pozitivno ocenil svetovno znani kitarist Beppe Gambetta (1955) ter mu čestital za izjemno lep zvok kitar.⁷³ S kitarami Roberta Vrtačiča koncertirajo nekateri znani slovenski poklicni glasbeniki, kot so Vlado Kreslin, Jan Plestenjak, Sašo Zver in drugi, z njimi pa igrajo tudi drugi ljubitelji kitare.⁷⁴

Slika 10: Robert Vrtačič s svojimi izdelki pred ateljejem Demšar.

Vir: <http://www.pictureslovenia.com/si/foto/?u=2208#2> (23.6.2016)

Davorin Sever (1960) iz Izole je znan predvsem po svojih unikatnih električnih kitarah ter je v preteklosti izdelal tudi nekaj akustičnih in klasičnih kitar. Prvo kitaro je kot samouk izdelal leta 1978. Kitara ni ohranjena, sam mojster pa jo označuje kot "*ponesrečen poskus, kjer sem se naučil, česa več ne smem ponoviti*". Kljub neuspelemu poskusu pa Sever ni obupal in si je iz tujine, predvsem iz Združenih držav Amerike, naročil precej literature ter navezal stike z zelo uveljavljenimi, izkušenimi in priznanimi izdelovalci kitar.⁷⁵ V času študija v Ljubljani se je večkrat odpravil v bližnji Mengeš, kjer je v tovarni glasbil

70 Robert Vrtačič, obiskan 14. maja 2016, http://www.vrtacirobert.si/brenkala.php?page_id=19.

71 Osebni pogovor s Tomažem Rajteričem z dne 23. maj 2016.

72 Osebni pogovor z Robertom Vrtačičem z dne 22. maj 2016.

73 Darja Korez-Korenčan, *Slovenski glasbilarški mojstri* (Ljubljana: Forma 7, 2003), 39-40.

74 Robert Vrtačič, obiskan 14. maja 2016, http://www.vrtacirobert.si/brenkala.php?page_id=19.

75 Zgodovina SEVER History, obiskano 27. maja 2016, <https://sl-si.facebook.com/notes/770278593009963/>.

opazoval mojstre pri njihovem delu in se od njih tudi učil.⁷⁶ Znanja s področja izdelovanja in prodaje glasbil je kasneje pridobival na seminarjih in sejmih v Združenih državah Amerike in Nemčiji, kar je pripomoglo, da je leta 1989 registriral podjetje *Sever, d. o. o.* ter odprl prodajalno glasbil v Izoli in nadaljeval z izdelovanjem glasbil po lastnih zamislih, idejah in konceptih. V začetku devetdesetih let ga je vodstvo mengeške tovarne povabilo k sodelovanju kot zunanjega sodelavca, zadolženega za razvoj in kontrolo izdelovanja kitar. Ponudbo je sprejel in z Melodijo sodeloval vse do zaprtja tovarne.⁷⁷ Pri izdelavi kitar vselej rad sodeluje z glasbeniki, ki mu podajo mnenja o njegovih kitarah, s pomočjo katerih lahko svoje izdelke še izboljšuje. V devetdesetih letih prejšnjega stoletja je tako izdelal posebno električno kitaro za slovenskega kitarista Bora Zuljana, z oznako "*Bor Zuljan-CUSTOM MODEL*".⁷⁸ Kasneje je v sodelovanju s priznanim slovenskim bas kitaristom Jadranom Ogrinom nastala bas kitara, ki nosi oznako *OS*. Posebnost te bas kitare je menzura 889 mm, ki je 25 mm daljša od običajne. Kvaliteta in izvirnost izdelave Severjevih glasbil je visoko cenjena tako v domačem okolju kot tudi tujini, izdelki pa so označeni z znakom »*Kitare in Basi – Izumiteljsko Umetniško delo*«, v tujini pa z »*Guitars & Basses Innovative Art Work*«. ⁷⁹

Slika 11: Unikatna električna kitara Davorina Severja.

Vir: http://www.sever.si/sever-guitars-and-basses?product_id=679 (23.6.2016)

⁷⁶ Darja Korez-Korenčan, *Slovenski glasbilarški mojstri*, 43.

⁷⁷ Pogovor z Davorinom Severjem z dne 18. maja 2016.

⁷⁸ Pogovor z Davorinom Severjem z dne 18. maja 2016.

⁷⁹ Darja Korez-Korenčan, *Slovenski glasbilarški mojstri*, 43.

Sklep

V Sloveniji se v nekoliko manjšem obsegu z izdelovanjem in popravili kitar ukvarjajo še Matjaž Rems iz Kamnika, Aleš Erman iz Radovljice, Albin Jermančič iz Kopra in drugi. Kitara je v sodobnosti zelo razširjeno in vsestransko glasbilo. Njenemu zvoku lahko prisluhnemo tako v klasični kot tudi v vseh zvrsteh popularne zabavne glasbe, kjer se pojavlja kot spremljevalno ali solistično glasbilo. Dosedanje raziskave so pokazale, da se je zgodovina kitare pričela na Bližnjem vzhodu približno 3000 let pred našim štetjem. Njen razvoj je potekal skozi različna zgodovinska obdobja in se nadaljuje tudi v sodobnosti. Za pomemben mejnik v razvoju je okrog leta 1850 poskrbel Antonio de Torres Jurado, ki je povečal dimenzije dotedanjih kitar ter s pahljačasto ojačitvijo zvočne plošče postavil temelje sodobne kitare.

Prve sledi o začetkih igranja kitare na Slovenskem najdemo v dnevniku tajnika oglejskega patriarha Paola Santonina, ki je bil v letih od 1485 do 1487 na vizitacijskem potovanju po Koroškem, Kranjskem in južnem Štajerskem. V njem je med drugim napisal, da so v Trziču po večerji zapeli ob spremljavi kitare. Pomemben vir za raziskavo začetkov obstoja kitare na naših tleh je freska, ki se nahaja na gradu Podsreda. V Pokrajinskem muzeju v Celju hranijo najstarejšo znano ohranjeno kitaro na Slovenskem goslarja Nicolasa Georga Reisa, ki je bila izdelana okrog leta 1820. V 19. stoletju so na naših tleh izdelovali kitare le redki posamezniki, nekoliko večja proizvodnja kitar se je od prve polovice 20. stoletja odvijala v podjetjih Minke in Ivana Modica ter Jakoba Dorjatha s sodelavci. Vse do konca leta 1944 so jih izdelovali tudi v Banovinski šoli za glasbila v Ljubljani. Leta 1946 so v Mengšu odprli tovarno glasbil, kjer so izdelovali različne tipe kitar vse do leta 1995, ko so po skoraj petdesetih letih obratovanja prenehali s proizvodnjo. Morda je bila strategija razvoja proizvodnje kitar v Melodiji Mengeš napačna, saj so v tovarni izdelovali le kitare nižjega cenovnega razreda, po letu 1990 pa se niso mogli več upreti tujim konkurentom .

Jože Turšič je bil zadnji šolani slovenski izdelovalec glasbil z opravljenim mojstrskim izpitom, ki je v obdobju med petdesetimi in osemdesetimi leti prejšnjega stoletja v Ljubljani izdeloval tudi kitare. Žal v svoj posel ni uvedel nikogar, ki bi mu pri tem pomagal in se od njega učil ter nadaljeval goslarsko dejavnost. Tako so kmalu praznino kvalitetnih kitar na Slovenskem zapolnile kitare večinoma hrvaških mojstrov, ki so zadovoljile potrebe študentov kitare pri nas.

Najbolj uveljavljeni slovenski izdelovalci kitar konec 20. stoletja do današnjih dni so Samo Šali, Ignac Zaletelj, Robert Vrtačič, Davorin Sever in Tomaž Šinko. Ignac Zaletelj in Robert Vrtačič sta znana predvsem po svojih akustičnih, Samo Šali, ki je svoja prva znanja o izdelavi kitar pridobil na sosednjem Hrvaškem, pa po vrhunskih klasičnih kitarah. V tujini so zelo cenjene električne kitare Davorina Severja, prav tako pa tudi elektro-akustične *arch-top* kitare Tomaža Šinka, ki jih trži italijansko podjetje Lanzinger in Tomaž Šinko preko svoje blagovne znamke *Ton*.

Literatura

- Arhar, Vojan T. (1994). Zgodovina kitare na Slovenskem. V: *Mohorjev koledar*. Celje: Mohorjeva družba, 165–169.
- Bellow, Alexander (1970). *The Illustrated History of the Guitar*. New York: Franco Colombo Publications.
- Budkovič, Cvetko (1995). *Razvoj glasbenega šolstva na Slovenskem II*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- Demšar, Vilim. Osebni pogovor. Ljubljana, 19. oktober 2013.
- Dojčinović, Uroš (1985). *Magični svet gitare*. Beograd: IO Nota Knjaževac.
- Dojčinović, Uroš. (1992). *Tragovima Jugoslovenske gitare*. Niš: Sorabija disc.
- Dojčinović, Uroš. (1996). *Tajna gitare*. Beograd: Dom kulture »Studentski grad«.
- Dojčinović, Uroš (2012). *Gitara na Balkanu*. Beograd: Prosveta.
- Dojčinović, Uroš. Pogovor preko elektronske pošte. Korespondenco hrani avtor. 24. maj 2014.
- Evans, Tom, Evans, Mary A. (1978). *Guitars : music, history, construction and players: from the Renaissance to rock*. London: Paddington press.
- French, Richard M. (2009). *History of the Guitar*. New York: Springer Science+Business Media.
- Grunfeld, Frideric (1969). *The Art and Times of the Guitar*. New York: The Macmillan Company.
- Klopčič, Rok (1996). *Violina*. Ljubljana: Založba Mihelač.
- Korez Korenčan, Darja (2003). *Slovenski glasbilarški mojstri*. Ljubljana: Forma 7.
- Koter, Darja (2001). *Glasbilarstvo na Slovenskem*. Maribor: Založba Obzorja.
- Koter, Darja. *Glasbilo na srednjeveški freski z gradu Podsreda*. Arhiv grad Podsreda - iz dokumentacije Kozjanski park (Pridobljeno po elektronski pošti dne 18. 2. 2014).
- Kuret, Primož (1973). *Glasbeni inštrumenti na srednjeveških freskah na Slovenskem*. Ljubljana: Slovenska matica.
- Kuret, Primož (1997). *Od Academiae philharmonicorum do prve Slovenske filharmonije: ob 200-letnici Filharmonične družbe*. Ljubljana: Slovenska filharmonija.
- Mantuani, Josip (2010). *Pasijonska procesija v Loki*. Škofja Loka: Zasebna knjižnica Antolin – Oman.
- Odločba o ustanovitvi državne tovarne glasbil s sedežem podjetja v Mengšu št. 11*, v: Uradni list LRS, št. 42/46, Ljubljana, 8. junij 1946. Ljubljana: Uprava »Uradnega lista LRS«, 1.
- Otto, Jacob, Bishop, John (1898). *A treatise on the structure and preservation of the violin and other bow – instruments*. London: R. Cocks and co.

- Powroźniak, Józef (1980). *Gitarren-Lexikon*. Berlin: Neue Musik.
- Rajterič, Tomaž. Osebni pogovor. Ljubljana, 23. april 2016.
- Rop, David (2010). *Banovinska šola za glasbila v Ljubljani*. Diplomsko delo. Ljubljana: Akademija za glasbo.
- Rus, Ljudmil (2009). *Njeno veličanstvo kitara in njeni podaniki*. Ljubljana: Forma 7.
- Rus, Ljudmil. Osebni pogovor. Ljubljana, 22. april 2014.
- Santonino, Paolo (1991). *Popotni dnevniki*. Prevedel Primož Simoniti. Celovec: Mohorjeva družba.
- SI ZAL DOM 27/1, ObLO Mengeš, t.e. 3, a.e. 110.
- SI ZAL DOM 24/2, ObLO Mengeš, t.e. 28, a.e. 260.
- SI ZAL LJU 500 (M. F. - 355 Gröbming, Adolf, M.F. - 514 Dorjath, Jakob, M. F. - 622 Modic, Izidor, M. F. - 626 Mušič, Mihael).
- Sever, Davorin. Osebni pogovor. Izola, 18. maj 2016.
- Stopar, Ivan (1999). *Grad Podsreda med včeraj, danes, jutri*. Celje: Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine.
- Summerfield, Maurice J. (2002). *The Classical Guitar-Its Evolution and Its Players Sinc 1800*. Blyden on Tyne: Ashley Mark Publishing Company.
- Šali, Samo (2002). *O kitari – od drevesa do zvoka*. EPTA bilten, št. 4, Ljubljana: Glasbena šola Vič – Rudnik, 65–68.
- Šali, Samo. Osebni pogovor. Ljubljana, 9. januar 2014 in 27. maj 2016.
- Šegula, Tomaž. Osebni pogovor. Ljubljana, 10. oktober in 17. oktober 2013.
- Šinko, Tomaž. Osebni pogovor. Loka pri Mengšu, 23. april 2014 in 27. maj 2016.
- Trelec, Ivan (1933). *Podrobni seznam industrije, trgovine in obrti v Dravski banovini kraljevine Jugoslavije*. Domžale-Ljubljana: Uredništvo Adresarja in drugih strokovnih knjig za Dravsko banovino, 544.
- Vale, Giuseppe (1943). *Itinerario di Paolo Santonino in Carnita, Stiria e Carniola negli anni 1485–1487*. Vatikan: Biblioteca apostolica Vaticana.
- Vrtačič, Robert. Dostopno na <http://www.vrtacicrobert.si/> (14. 05. 2016)
- Vrtačič, Robert. Osebni pogovor. Kranj, 23. junij 2016.
- Zaletelj, Ignac. Dostopno na <http://www.si21.com/?action=news&nid=17980> (23. 12. 2013).